

فصلنامه اقتصاد و برنامه ریزی شهری

سایت نشریه: <http://eghtesadeshahr.tehran.ir/>

مقاله پژوهشی

ابعاد اقتصادی گردشگری و درآمد پایدار شهرداری‌ها (مطالعه موردی: شهرداری تهران)

اسداله راشدی^۱، شیرین عبیدی^۲، امین فرجی^{۳*}

۱. دانشجوی دکتری اندیشه سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج

۲. کارشناس ارشد بازاریابی جهانگردی، دانشگاه تهران

۳. استادیار مدیریت شهری، پردیس فارابی دانشگاه تهران

اطلاعات مقاله

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۰۷

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۰۵/۲۸

چکیده:

گردشگری، یکی از ارکان مهم اقتصادی در بسیاری از شهرهاست که نقش عمده‌ای در ایجاد درآمدهای پایدار، اشتغال، حفاظت از زیرساخت‌ها و افزایش کیفیت خدمات عمومی شهری ایفا می‌کند. از این رو، موجب تحرک اقتصاد شهری و حرکت صحیح آن در مسیر توسعه پایدار می‌شود.

روش تحقیق مقاله از انواع تحقیقات موردی است که بر اساس هدف در دسته‌بندی تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد. تحقیقات کاربردی به واقع در صدد به‌کارگیری نتایج تحقیقات بر اساس اهداف مشخص هستند. مقاله حاضر در عین حال بر اساس نوع در زمره تحقیقات موردی است که به بررسی موضوع در سطح شهرداری تهران پرداخته است.

مدیریت شهری تهران با برنامه‌ریزی صحیح و کشف فرصت‌های پنهان بخش گردشگری می‌تواند درآمدهای پایدار خود را افزایش دهد و منابع درآمدی نوینی برای شهرداری تهران فراهم کند. در یک جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت که درآمدهای حاصل از گردشگری به دلایل زیر در زمره درآمدهای پایدار قرار می‌گیرند.

درآمدهای حاصل از گردشگری منجر به افزایش درآمدهای مالیاتی می‌شود. از سوی دیگر، دومین منبع درآمدی پایدار شهرداری تهران درآمد حاصل از دریافت بهای خدمات ارائه‌شده (خدمات حمل‌ونقل، حق پارک، ورودیه به مراکز تفریحی و سرگرمی و...) است. آشکار است که با افزایش تعداد گردشگران، علاوه بر شهروندان شهر تهران، دریافت هزینه بابت استفاده از این خدمات چند برابر خواهد شد.

اقتصاد گردشگری یک فعالیت پویا و چندوجهی است که نه تنها مولد درآمد است، بلکه به‌علت ضریب تکاثری درآمدی و اشتغال گردشگری منجر به توسعه سایر بخش‌ها در اشتغال و درآمد نیز خواهد شد.

DOI: 10.22034/UE.2020.09.03.01

کلمات کلیدی:

اثرات اقتصادی

درآمد پایدار

شهرداری

شهر تهران

گردشگری

مقدمه

درصد از کل جمعیت جهان است. حدود ۶۰ درصد از این مسافرت‌ها مربوط به صنعت توریسم است. بیشترین حجم گردشگران در کشورهای پیشرفته انجام شده است، به طوری که اروپا به‌تنهایی پذیرای بیش از نیمی از جمعیت گردشگران جهان است. در کشورهای در حال توسعه صنعت گردشگری بیشتر جنبه ملی دارد، به طوری که بر اساس برخی آمارها حجم گردشگری داخلی ده برابر حجم گردشگری بین‌المللی است. از نظر اقتصادی نیز در کشورهایی که اقتصاد وابسته دارند، سهم گردشگری از درآمد ناخالص ملی حدود ۶ درصد و گاهی بیشتر از این

فعالیت‌های مربوط به گردشگری در جهان از سال ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۰ میلادی به میزان ۳۰۰ درصد و طی دهه ۱۹۹۰ معادل نیمی از این میزان افزایش یافته است. به طوری که طی سال ۱۹۹۹ میلادی تعداد ۴۲۵ میلیون نفر در سراسر جهان مسافرت کرده‌اند که این مقدار معادل ۸

نویسنده مسئول:

ایمیل: a.faraji@ut.ac.ir

شهرداری، درآمدهای ناپایدار ناشی از ساخت‌وساز (شامل عوارض بر ساختمان‌ها و اراضی، پروانه‌های ساختمانی، تراکم و تفکیک زمین، حذف پارکینگ و...) است، در صورت بروز رکود در بخش ساخت‌وساز، شهرداری با بحران‌های مالی مواجه شده و تکیه بر این‌گونه درآمدها شرایط مشکلات مالی را فراهم می‌کند.

از آنجا که روش‌های سنتی درآمدزایی در شهرها، هزینه‌های فزاینده اداره شهر را پاسخ‌گو نیست، گردشگری شهری توانسته است به عنوان منبع درآمدی پایدار و قابل اتکا، توجه مدیران شهری را به خود جلب کند. گردشگری شهری، نیروی اقتصادی قدرتمندی برای درآمدزایی و عایدی مالیاتی به‌شمار می‌رود. بازدیدکنندگان و مخارج آن‌ها و اثر ضریب تکاثری از مولدهای اثر اقتصادی در یک شهر یا یک مقصدند. شهرداری‌ها، با آگاهی از تأثیرات اقتصادی گردشگری و توسعه گردشگری، می‌توانند از این منافع عظیم اقتصادی بهره‌مند شوند. در نتیجه، دیگر نیازی به اتکا به منابع درآمدی ناپایدار نخواهد بود و فراتر از کسب درآمد شهرداری‌ها از طریق گردشگری، بخش‌های دیگر اقتصادی و جوامع محلی نیز از این منافع برخوردار خواهند شد. با رونق چرخه اقتصادی شهرها و افزایش درآمدهای پایدار شهرداری‌ها، این سازمان‌ها نقش خود را به‌عنوان شتاب‌دهنده‌ها و حامیان صنعت گردشگری بهتر انجام خواهند داد. بنابراین، جذب ۲۰ میلیون نفر گردشگر و ۲۵ میلیارد دلار درآمد از صنعت گردشگری در افق چشم‌انداز سال ۱۴۰۴ منطقی‌تر خواهد بود.

مبانی نظری

۱- درآمد شهرداری

درآمد از نظر آیین‌نامه مالی شهرداری‌ها مصوب ۱۳۴۶/۰۴/۱۲ (با اصلاحات بعدی) به شرح ذیل تعریف شده است. ماده ۲۹: درآمد شهرداری‌ها به شش طبقه به شرح زیر تقسیم می‌شود:

درآمدهای ناشی از عوارض عمومی (درآمدهای مستمر)؛
درآمدهای ناشی از عوارض اختصاصی؛
بهای خدمات و مؤسسه‌های انتفاعی شهرداری؛
درآمد حاصله از وجوه و اموال شهرداری؛
کمک‌های اعطایی دولت و سازمان‌های دولتی؛
اعانات و کمک‌های اهدایی (عباس‌زاده، ۱۳۹۰).

در تکمیل تعریف یادشده، درآمدهای شهرداری منافع مالی و غیرمالی است که شهرداری‌ها برای تأمین نیازها و هزینه‌هایشان به‌دست می‌آورند.

۲- درآمد پایدار

حداکثر درآمد قابل دسترس در یک دوره زمانی با تضمین ایجاد همان سطح درآمد در دوره آینده در شرایطی که نظام اقتصادی با محدودیت‌های منابع، نیروی کار، سرمایه‌های تولیدی توسط بشر و سرمایه‌های طبیعی مواجه است. درآمد پایدار، به درآمدهایی گفته می‌شود که مداوم، سالم و مطلوب باشند. مداوم بودن به این معنا که

مقدار است، به طوری که این مقدار در برخی کشورهای حوضه کارائیب به ۱۵ تا ۳۰ درصد می‌رسد. به طور کلی، سرمایه‌های هنگفتی در بخش گردشگری صرف می‌شود. این نوع سرمایه‌گذاری‌ها در سال ۱۹۹۲ حدود ۴۳۸ میلیارد دلار یعنی ۷ درصد از کل سرمایه جهان بوده است و حدود ۱۳۰ میلیون نفر یعنی معادل یک چهارم از کل نیروی کار جهان در این بخش اشتغال داشته‌اند. با توجه به موارد یادشده و وجود پتانسیل‌های بالقوه زیاد در منطقه می‌توان گام مناسبی برای جذب سرمایه‌ها و استفاده بهینه از منابع در رفع مشکل اشتغال در جامعه برداشت (سازمان جهانی گردشگری^۱).

یکی از مسائل مهم شهرداری‌ها در سراسر جهان، کسب درآمد پایدار برای تأمین هزینه خدمات شهری است. از سوی دیگر، لزوم تحقق توسعه پایدار، دسترسی به منابع مالی پایدار در شهرداری‌ها را اجتناب‌ناپذیر کرده است. در سال‌های اخیر، علاوه بر چالش‌های موجود در کسب درآمد شهرداری‌ها، ناپایدار بودن منابع درآمدی نیز مورد توجه قرار گرفته است. منابع درآمدی ناپایدار که در درآمد آن حاصل از عوارض ساخت‌وساز و عوارض مزاد تراکم قرار گرفته است، مشکلات جدی در اداره شهر و دستیابی به توسعه پایدار شهری ایجاد می‌کند. همچنین، اتکای بیش از حد بسیاری از شهرداری‌های کشور به‌ویژه تهران، به درآمد ناشی از بخش مسکن، علاوه بر تأثیر آن در افزایش قیمت مسکن، شهرداری‌ها را در مقاطع زمانی مختلف با مشکلات و بحران‌های مالی قطعی، مواجه ساخته است. علاوه بر مشکلات مطرح‌شده، درآمد شهرداری‌ها به موجب قوانین نیز محدود شده است. طرح موضوع خودکفایی و خوداتکایی

شهرداری در سال ۱۳۶۲ بی‌توجه به مبانی نظری حاکم به روابط مالی دولت و شهرداری و ادامه این سیاست در سال‌های بعدی، شهرداری‌های کشور را در شرایط بغرنجی قرار داد. هم‌زمان با کاهش کمک‌های دولت به شهرداری‌ها و اعمال سیاست‌های خودکفایی شهرداری‌ها، شهرداری‌ها به شیوه‌های مختلفی متوسل شدند. به طوری که طی سال‌های ۱۳۶۲-۱۳۷۷ بیشترین منبع درآمد قابل اتکای شهرداری‌های کشور برای تأمین هزینه مبتنی بر عوارض ساختمان‌ها، فروش تراکم و تغییر کاربری اراضی بوده است. فروش مزاد تراکم موجب تأثیرات نایجا بر سیستم شهری، تراکم جمعیت و کاهش فضاهای عمومی و باز می‌شود. از دیگر معضلات ناشی از مشکلات مالی شهرداری، توسعه قارچ‌گونه شهر به علت ساخت‌وسازهای غیراصولی و غیرمهندسی در حاشیه شهرهاست. همچنین، تأخیر در پروژه‌های عمرانی و از بین رفتن زمین‌های کشاورزی، باغ‌ها و فضای سبز که منابع تولید اکسیژن شهر هستند، در زمره مشکلات ناشی از مشکلات مالی شهرداری محسوب می‌شوند (عباسی کشکولی و باقری کشکولی، ۱۳۹۰). تمامی موارد یادشده موجب نارضایتی شهروندان در سال‌های اخیر شده و کیفیت زیست در شهر تهران را کاهش داده است. طبق سالنامه آماری شهرداری تهران، ۵۷ درصد از درآمدهای نقدی این سازمان، به بیانی ۵۱۹۵۲ میلیارد ریال، در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۳ متعلق به درآمدهای ناپایدار بوده است. از آنجا که مهم‌ترین منبع درآمدی

1 www.wto.com/2010

مدیریت بهتر اکوسیستم‌ها) در همه سطوح (محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی) مورد اهمیت است. ولی سطح شهری به علت تمرکز پیوسته رو به رشد جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، توجه بیشتری را جلب کرده است.

پیش‌بینی‌های سازمان ملل برآورد کرده است که تا سال ۲۰۳۰ بیش از ۶۰ درصد مردم جهان در نواحی شهری زندگی خواهند کرد. با وجود اینکه شهرها فقط حدود ۲ درصد از سطح زمین را اشغال کرده‌اند، آن‌ها بیش از نیمی از جمعیت جهان را در اختیار دارند، که ۷۵ درصد از منابع جهان را مصرف کرده و اصلی‌ترین تولیدکننده ضایعات در جهان هستند. شهرها به دلیل نیاز به انرژی و خوراک به ساختارهای بزرگ تپی‌کننده و تحلیل‌برنده جهان تبدیل شده‌اند (اگر، ۲۰۰۵). البته، پایداری شهری فقط مربوط به مقولات زیست‌محیطی نیست، بلکه رسیدن به پویایی اقتصادی، برابری در توزیع منافع اقتصادی، دسترسی مناسب به نیازهای اساسی انسانی، عدالت اجتماعی و حقوق بشر، اهداف بااهمیتی هستند که برای دستیابی به شهری پایدار، باید لحاظ شوند.

اقتصاد شهری پایدار باید نیازهای پایه انسانی و اجتماعی، مانند دسترسی به وسایل تأمین معاش، حق انتخاب و مشارکت در تعیین سرنوشت، دسترسی به محیط سالم و خدمات پایه را برآورده سازد. همچنین، مصرف منابع طبیعی تجدیدناپذیر را به حداقل ممکن برساند و فناوری‌ای را برای جایگزینی آن‌ها دنبال کند. اقتصاد شهری پایدار یا سبز، فقط در پی یافتن بسترهایی که بتوان درآمد مورد نیاز را به دست آورد نیست، بلکه پایدار بودن منابع درآمدی و مطلوب بودن آن در اولویت قرار دارد. پایداری در درآمدها مستلزم آن است که نخست اینکه این اقلام از استمرار برخوردار باشند و دوم اینکه دستیابی به این درآمدها نباید شرایط کیفی شهر را در معرض تهدید و تخریب قرار دهد.

درآمدهای شهری نقش بالقوه و عمده‌ای در ایجاد زیرساخت‌های پایدار دارد. شهرها در ایجاد زیرساخت‌های پایدار (برای مثال، توسعه زیرساخت‌هایی که برای محیط زیست مفیدند) و همچنین پایدارسازی زیرساخت‌های موجود (برای مثال، کاهش تأثیرات زیست‌محیطی حمل‌ونقل) سرمایه‌گذاری می‌کنند. علاوه بر این، بیشتر منابع درآمدی شهرها به همین زیرساخت‌ها وابسته‌اند از جمله حمل‌ونقل و ترافیک. طراحی این منابع درآمدی، می‌تواند موجب تقویت یا تضعیف پایداری شهرها شود (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۲۰۰۱). از آنجا که وابستگی بیش از حد منابع درآمدی شهرداری‌ها به ساخت‌وساز و رشد و توسعه سکونتگاهی، موجب تهدید و تخریب وضعیت پایدار شهری می‌شود، ایجاد منابع درآمدی پایدار ضرورتی حیاتی محسوب می‌شود. بر این اساس، مهم‌ترین منابع درآمدی پایدار شهرداری‌ها درآمدهای حاصل از دریافت بهای خدمات ارائه‌شده به شهروندان (خدمات حمل‌ونقل، حق پارک، ورودیه به مراکز تفریحی و سرگرمی متعلق به شهرداری، اجاره‌بهای تأسیسات شهرداری و...) است (دانش جعفری و فرجی ملانی، ۱۳۹۲).

نوسان‌های اقتصادی و اجتماعی، تأثیری بر دریافت و میزان آن نداشته باشد. سالم بودن از این نظر است که سلامت شهری را تضمین کند و آثار زیست‌محیطی منفی نداشته باشد. مطلوب بودن به این معنا که آثار اجتماعی مثبت داشته باشد، عدالت اقتصادی و اجتماعی را رعایت کند، سهل‌الوصول باشد و توسعه پایدار شهری را تضمین کند (حسن‌زاده و خسروشاهی، ۱۳۸۸).

درآمدهای پایدار باید به‌گونه‌ای تعریف شوند که دستیابی به آن‌ها، شرایط کیفی شهر را به‌عنوان یک پدیده زنده در معرض تهدید و تخریب قرار ندهد. به بیان دیگر، مطلوب بودن و سالم بودن درآمد اهمیت دارد (شرزهای و قطمیری، ۱۳۸۰).

پیشینه تحقیق

اصطلاح توسعه پایدار به صورت وسیع بعد از گزارش کمیسیون «برانت‌لند» تحت عنوان آینده مشترک ما و اجلاس ریو ۱۹۸۷ مطرح شد. براساس گزارش برانت‌لند، توسعه پایدار سه بعد اصلی دارد که عبارت‌اند از: ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی (سازمان ملل متحد، ۱۹۸۷). بعد اقتصادی به رشد اقتصادی و سایر پارامترهای اقتصادی مرتبط است و در آن رفاه فرد و جامعه باید از طریق استفاده بهینه و کارایی منابع طبیعی و توزیع عادلانه منافع حداکثر شود. بعد اجتماعی به رابطه انسان و انسان، تعالی رفاه افراد، سلامت و بهداشت و خدمات آموزشی، توسعه فرهنگ‌های مختلف و برابری و رفع فقر مربوط می‌شود. بعد زیست‌محیطی با حفاظت و تقویت پایه منابع فیزیکی، بیولوژیکی و اکوسیستم مرتبط است و به رابطه طبیعت و انسان می‌پردازد (سازمان ملل متحد، ۲۰۰۲). در ابتدای امر، بعد زیست‌محیطی نسبت به سایر ابعاد توجه بیشتری را به خود جلب کرد.

اجلاس ریو با اجتماع بسیار عظیم مسئولان و متخصصان مسائل متعددی را به طور مفصل بررسی کرد. مهم‌ترین نتیجه این اجلاس جمع‌بندی آن است که به عنوان دستور کار ۲۱^۲ شناخته شد. دستورالعمل ۲۱، سندی است که شامل ۴۰ بخش می‌شود. در این ۴۰ بخش موضوعات گسترده‌ای همچون تشویق توسعه پایدار شهری، مقابله با معضل نابودی جنگل‌ها، توسعه تجهیزات حفاظت از محیط زیست، اداره اکوسیستم‌های حساس کوهستانی و اداره آب‌های خطرناک بررسی می‌شود (سازمان ملل متحد، ۱۹۹۲).

شهرنشینی شتابان موجب شده تا امروزه شهرهای کشورهای جهان سوم با مجموعه‌ای از مسائل در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی روبه‌رو شوند. از این‌رو، وظیفه توسعه پایدار در این کشورها فراتر از مفهوم آن در کشورهای توسعه‌یافته است، زیرا هدف از ایجاد چنین توسعه‌ای، ایجاد محیطی است که در آن، مردم هم بتوانند ظرفیت‌ها و توانایی‌های خود را گسترش دهند و هم بتوانند فرصت‌هایی را برای نسل‌های کنونی و آینده ایجاد کنند. اهداف توسعه پایدار (تأمین نیازهای اساسی، بهبود استانداردهای زندگی برای همه، حفاظت و

درآمدهای پایدار گردشگری شهری

در سال‌های اخیر، تصمیم‌گیرندگان و مدیران شهری، برای استفاده از درآمدهای گردشگری به توسعه همه‌جانبه گردشگری در شهرها پرداختند. از این‌رو، گردشگری به یکی از منابع اصلی درآمد در شهرها تبدیل شده است، به‌خصوص در شهرهایی که با صنایع و منابع مالی ساخت‌وساز محصور شده‌اند (هاروی، ۱۹۸۳). به بیانی، رشد گردشگری در شهرها، موجب تقویت اقتصاد شهری و در نهایت، ارتقای منافع جوامع محلی شده است (اویسال، ۲۰۱۵).

در کنفرانس هبیتات ۳، که در شهر کیتو در اکتبر ۲۰۱۶ برگزار شد، بر لزوم تأمین مالی پایدار شهر تأکید شد. اما در سومین کنفرانس بین‌المللی توسعه مالی پایدار که در سال ۲۰۱۵ در آدیس‌آبابا توسط سازمان ملل برگزار شد، باصراحت بر گردشگری، برای دستیابی به هدف توسعه پایدار شهری تأکید شد (سازمان ملل متحد، ۲۰۱۵). به طور کلی، گردشگری صنعتی است که روزبه‌روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. علل زیر اهمیت گردشگری را دوچندان می‌کند:

پرسودترین فعالیت است؛

اشتغال‌زاست و سبب افزایش درآمد می‌شود؛

شهرداری‌ها را از وابستگی به کمک‌های دولتی و درآمدهای ناپایدار از جمله فروش تراکم می‌رهاند.

افزایش درآمدزایی ارزی؛

تحرك سرمایه‌های مالی؛

جلب سرمایه‌های خارجی؛

بهسازی و توسعه تأسیسات زیربنایی؛

به‌کارگیری توانایی‌های موجود محلی؛ و

توسعه منطقه‌ای (ضرغام، ۱۳۸۱).

گردشگری شهری در کشورهای پیشرفته پردرآمدترین نوع گردشگری است و در زمینه اقتصادی تأثیرات انکارناپذیری دارد. یکی از آثار اقتصادی مهم گردشگری شهری، افزایش درآمد مراکز و واحدهای خدماتی-بازرگانی و صنعتی (به‌ویژه صنایع دستی) شهر و در نتیجه ایجاد زمینه مناسب برای افزایش مالیات و درآمدهای شهری است.

با توجه به علل گفته‌شده، گردشگری به شرط اینکه در چارچوب زیست‌محیطی توسعه یابد و تهدیدی برای منابع طبیعی و جاذبه‌های شهری نباشد، حداقل شاخصه‌های پایداری را دارد. به بیانی، درآمدهای شهرداری در صورتی پایدار تلقی خواهند شد که حداقل از دو خصیصهٔ تداوم‌پذیری و حفظ کیفیت محیط زیست و فضای شهری برخوردار باشند (دانش جعفری و فرجی ملانی، ۱۳۹۲).

یکی از تأثیرات درخور توجه گردشگری در شهرها، افزایش درآمدهای مالیاتی است. از آنجا که گردشگران از سایر مناطق یا کشورها می‌آیند، مخارج آن‌ها افزایش پایهٔ مالیاتی را برای مقاصد میزبان به‌همراه دارد. علاوه بر مالیات بر فروش رایج، گردشگران گاهی مالیات‌ها را از روش‌های

غیرمستقیم پرداخت می‌کنند: مالیات‌های فرودگاهی، هزینهٔ خروج، عوارض گمرک و مالیات‌های ویزا فقط برخی از انواع روش‌های رایج برای اخذ مالیات از گردشگران است (گلدن و ریچی، ۲۰۰۹).

بر اساس تحقیقات انجام‌گرفته، اخذ مالیات پایدارترین نوع درآمد محسوب می‌شود که در حال حاضر اصلی‌ترین منابع درآمدی بیشتر شهرداری‌ها و حکومت‌های محلی جهان را به خود اختصاص داده است (ایران‌دوست، ۱۳۹۴). بنابراین با توسعهٔ گردشگری، درآمد حاصل از مالیات نیز افزایش می‌یابد. برخی از دولت‌های محلی و شهرداری‌ها، بخش گردشگری را به عنوان یک منبع درآمد مالیاتی استفاده می‌کنند. به‌طور کلی، می‌توان مالیات‌های گردشگری را به سه دسته تقسیم کرد؛ مالیات بر محصولات گردشگری، مالیات بر گردشگران و اخذ هزینه از استفاده‌کننده. دومین منبع پایدار درآمدهای شهرداری، درآمد حاصل از دریافت بهای خدمات ارائه‌شده (خدمات حمل‌ونقل، حق پارک، ورودیه به مراکز تفریحی و سرگرمی و...) است (شرزه‌ای و ماجد، ۱۳۹۰). پرواضح است که با افزایش تعداد گردشگران، علاوه بر ساکنان محلی، دریافت هزینه بابت استفاده از این خدمات چندبرابر خواهد شد.

نکتهٔ بااهمیت دیگر این است که اقتصاد گردشگری به‌عنوان یک فعالیت پویا و چندوجهی، نه‌تنها مولد فرصت‌های مناسب اشتغال و درآمدزایی، رفاه و توسعهٔ اقتصادی مردم شهرها خواهد شد؛ بلکه ابزاری مناسب برای شناخت فرهنگ‌ها و نشردهندهٔ ارزش‌ها، باورها و رسوم جوامع گوناگون است (درامی^۶ و مور^۷، ۲۰۰۴).

در صورت تداوم صنعت گردشگری به‌عنوان یک منبع درآمدی در اقتصاد شهری، می‌توان تأثیرات زیست‌محیطی همچون حفاظت از محیط زیست، حفاظت از اماکن باستانی و تاریخی و احیای مجدد آن‌ها و محوطه‌سازی و ایجاد امکانات و خدمات زیربنایی و رونمایی متصور شد که این امر پایداری گردشگری را به طور درخور توجهی افزایش می‌دهد.

فرصت‌های گردشگری شهری

رشد تقاضای گردشگری شهری، منجر به افزایش رقابت میان شهرهای مقاصد گردشگری شده است. این جریان، شهرهایی را که در سطح بین‌المللی مطرح نیستند، اما محصولات متمایزی برای ارائه به گردشگران دارند را برای حضور در رقابت توانمند می‌سازد. در واقع، مدیران شهری با استفاده از این فرصت‌ها می‌توانند موقعیت خود را در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی تثبیت کنند.

به طور کلی امروزه فرصت‌های گردشگری شهری نقش مهمی در جذب گردشگران به شهرها دارند. مهم‌ترین فرصت‌های گردشگری شهری به شرح ذیل هستند:

گردشگری فرهنگی. فرهنگ یکی از عوامل انگیزشی در صنعت گردشگری است که به‌سرعت در حال رشد است. لائو (۱۹۹۶) علت این

6 Goldner

7 Ritchie

8 Drumme

9 moore

4 Harvey

5 Uysal

می‌افتد؛ اما ممکن است آن برنامه در جای دیگری تکرار نشود. رویدادهای ویژه در تمامی زمینه‌ها می‌تواند برگزار شود، از جمله؛ تجاری-سیاسی، آموزشی-فرهنگی، هنر-سرگرمی و ورزشی (همان). رویدادهای ویژه فرصت‌های طلایی برای معرفی و شناخت شهرهای کوچک و متوسطی هستند که از جاذبه‌های گردشگری بی‌بهره‌اند. یکی از مزایای مهم رویدادهای گردشگری این است که حتی هنگام خارج از فصل گردشگری نیز تقاضا ایجاد می‌کنند. به طور مثال، جشنوارهٔ سرعین که در فصل زمستان برگزار می‌شود، روشی برای افزایش تقاضا در فصل غیرگردشگری شهر سرعین است. بنابراین، رویدادهای ویژه از یک سو می‌تواند به‌عنوان ابزار بازاریابی، و از سوی دیگر، تولیدکنندهٔ درآمد شهری باشد. مزایای دیگر رویدادهای گردشگری شامل موارد زیر می‌شود:

- تقویت ارزش‌ها و آداب‌ورسوم
- افزایش مشارکت در جوامع محلی
- مزیت بازاریابی؛ ایجاد تصویر مثبت از مقصد
- ارتقای تعاملات بین‌فرهنگی و
- افزایش منافع اقتصادی.

بازاریابی گردشگری. گردشگری، صنعتی با رقابت زیاد است و در گردشگری شهری رقابت شهرها بر سر جذب هرچه بیشتر گردشگران است. بنابراین، فقط توجه به محصول شهر کافی نیست. بلکه معرفی این محصولات و در واقع بازاریابی و ارتقای محصول شهر بسیار مهم می‌نماید. بازاریابی گردشگری شهری و توجه به اصول آن جایگاه شهر را در میان رقبا تقویت و در ذهن گردشگران تثبیت می‌کند.

بازاریابی گردشگری به‌علت خدماتی بودن حساسیت ویژه‌ای دارد. ناپایداری^{۱۳}، ناهمگونی^{۱۴}، تفکیک‌ناپذیری^{۱۵}، غیر تملکی بودن^{۱۶} و ناملموس بودن^{۱۷} از ویژگی‌های این صنعت خدماتی هستند. مهم‌ترین نیاز گردشگران قبل از سفر اطلاعات جامع دربارهٔ مقصد است. طی کسب اطلاعات است که بازاریابان می‌توانند بر تصمیم‌های خرید مصرف‌کنندگان تأثیر بگذارند. در سال‌های اخیر شهرداری‌ها و سایر سازمان‌های دخیل در مدیریت شهر برای توسعهٔ گردشگری شهری در جست‌وجوی راه‌هایی برای بازاریابی شهرها هستند. مهم‌ترین روش تبلیغات و بازاریابی در گردشگری که در سال‌های اخیر بسیار مورد توجه بوده، برندسازی شهری است. تصویر مقصد یا به بیانی برند شهری راهبردی برای افزودن مزیت رقابتی است. به‌علاوه نشان تجاری (گردشگری شهری) حقوق معنوی دارد، به این معنا که وجههٔ منحصربه‌فردی برای شهر ایجاد می‌کند که همیشگی و ماندگار است. در واقع، برند شهری یا نشان تجاری شهر سمبلی از کیفیت است که موجب اطمینان بازدیدکنندگان می‌شود (عبیدی، ۱۳۹۵).

فرصت‌های گردشگری ارائه‌شده، در صورتی که نتوانند به اندازهٔ کافی گردشگران را جذب کنند، حداقل مورد بازدید مردم محلی ساکن در

رشد چشمگیر را افزایش امید به زندگی و رفاه می‌داند، که به افراد فرصت می‌دهد تا در سنین بالاتر سفر کنند. برای مثال، تنوع فرهنگی و معماری اروپا موجب شده است تا این قاره به‌عنوان پیشگام در صنعت گردشگری شناخته شود. بر اساس سازمان جهانی جهانگردی، اسپانیا در سال ۲۰۰۴، پس از فرانسه، دومین مقصد پیشروی تاریخی و فرهنگی در میان مقاصد گردشگری بود. گردشگری و فرهنگ می‌تواند به جذابیت هرچه بیشتر مقاصد کمک کند، به این دلیل که میراث فرهنگی با ایجاد ارزش، محرک توسعهٔ اقتصادی-اجتماعی جوامع محلی است. درک فرهنگی در حال توسعه و علاقه‌مندی رو به‌رشد نسبت به میراث فرهنگی، منجر به افزایش تعداد گردشگران فرهنگی و توسعهٔ محصولات جدید می‌شود. برای مثال، بر اساس سازمان جهانی جهانگردی، ۳۷ درصد از کل سفرها متعلق به بخش فرهنگی است.

کسب‌وکار^{۱۰}. شهرهای بزرگ، مراکز مهم اقتصادی هستند. بنابراین، گردشگران تجاری را جذب می‌کنند. گردشگری تجاری نیز بر اثر جهانی شدن و بهبود ارتباطات راه دور افزایش می‌یابد. در سال ۱۹۹۶، «اوپرما^{۱۱}»، توسعهٔ مراکز کنفرانس و همایش در شهرهای بزرگ را، به‌عنوان یک استراتژی محبوب در صنعت گردشگری، خاطرنشان کرد. بسیاری از شهرها، گردشگران تجاری را مطلوب‌ترین نوع گردشگران می‌دانند، به این دلیل که آن‌ها معمولاً سه‌برابر گردشگران عادی هزینه می‌کنند.

دیپلماسی (فرصت‌های سیاسی). دیپلماسی عمومی، بهره‌گیری دولت از فرصت‌ها برای پیشبرد اهداف دیپلماتیک است و گردشگری مؤثرترین پدیده‌ای است که می‌تواند به‌عنوان یک فرصت نقش بسیار مهمی در توسعهٔ دیپلماسی عمومی ایفا کند. صنعت گردشگری در توسعهٔ سیاسی، ایجاد و گسترش صلح و نیز رشد و توسعهٔ اقتصادی نقش بسیار مهمی به عهده دارد (رضایی، ۱۳۹۳). دیپلماسی گردشگری به نقش گردشگری در ایجاد صلح، رونق اقتصادی و افزایش درآمد، خنثی‌سازی تبلیغات منفی خارجی اشاره دارد (همان). با توجه به اینکه گردشگری تعامل فرهنگی میان مردم است، می‌تواند حامل پیامی برای ایجاد دیپلماسی پایدار و از بین رفتن بسیاری از سوءتفاهم‌ها میان ملت‌ها و دولت‌ها باشد. بنابراین، گردشگری می‌تواند در پرتوی دیپلماسی مثبت نیروهای همگرا، مناطق و در مجموع جهان را به سوی همگرایی حرکت داده و ادراک منافع و خرد جمعی را برای دستیابی به اهداف در پرتوی همکاری، تعاون، ثبات و آرامش امکان‌پذیر سازد.

برخی از شهرها در درجات مختلف نقش بین‌المللی دارند که این نقش ظرفیت‌های گردشگری و منافع اقتصادی حاصل از گردشگری را افزایش داده است. شهرهایی همچون وین، ژنو، مادرید، بروکسل و... دارای چنین نقشی هستند.

رویدادهای ویژه^{۱۲}. رویدادهای ویژه برای بررسی رویدادهایی که تکرارناپذیر هستند و در سال یک‌بار اتفاق می‌افتند، استفاده می‌شود. رویدادهای ویژه در یک شهر طی یک سال حتی در برنامه‌های منظم اتفاق

13 . Perishability

14 . Heterogeneity

15 . Inseparability

16 . Non-possessability

17 . Intangible

10 . Business

11 . Oppermann

12 . Special Events

جدول ۱. لیست افراد مصاحبه‌شونده

ردیف مصاحبه‌شونده‌ها	تحصیلات	پست سازمانی
P1		کارشناس بخش بودجه شهرداری تهران
P2		مدیر برنامه‌ریزی و آمار پژوهشکده میراث فرهنگی و گردشگری
P3	دکترای تخصصی جغرافیای سیاسی	عضو هیئت علمی پژوهشکده گردشگری
P4	فوق‌لیسانس مدیریت بازرگانی و مدیریت مالی	مدیرکل سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان تهران
P5	دکترای شهرسازی	جانشین مدیریت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی راهبردی شهرداری تهران
P6	فوق‌لیسانس حقوق خصوصی	رئیس اداره تدوین و ارزیابی سیاست‌های مدیریت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی راهبردی شهرداری تهران
P7	دکترای جغرافیای سیاسی	کارشناس مدیریت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی راهبردی شهرداری تهران
P8	دکترای جغرافیای انسانی	کارشناس مدیریت ترویج دانش و امور بین‌الملل
P9	دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی	استادیار دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران
P10	دکترای شهرسازی	مدیر پروژه ساماندهی فضاهای نمایشگاهی شهر تهران/هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی
P11	دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	هیئت علمی دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران
P12	دکترای سیاست‌گذاری عمومی	هیئت علمی دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران
P13	دکترای جغرافیای طبیعی	مدیرکل دفتر مطالعات و آموزش گردشگری

- پردیس فارابی دانشگاه تهران‌گردی در ارتقای درآمدهای شهرداری تهران از ۱۳ نفر متخصصان دانشگاهی و نیز شهرداری تهران به شرح جدول ۱ مصاحبه به عمل آمده است.

در بررسی و تحلیل یافته‌ها از مدل استار (STAR) با تکیه بر بخش نتایج و آثار بهره گرفته شده است. همچنین، برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از روش تحلیل تم استفاده شده است. یکی از تکنیک‌های ساده و کارآمد تحلیل کیفی، تحلیل تم یا تحلیل مضمون است. در واقع این اولین روش پژوهش‌های کیفی است که باید فرا گرفته شود. فرایند تحلیل تم زمانی شروع می‌شود که پژوهشگر کدهای معنادار و موضوعاتی که جذابیت بالقوه دارند را مد نظر قرار دهد. این نوع تحلیل شامل یک رفت و برگشت مستمر در بین مجموعه داده‌ها و کدهای استخراج شده است. نگارش تحلیل در پژوهش از همان مرحله اول شروع شده و به‌طور کلی هیچ راه منحصربه‌فردی برای شروع مطالعه تحلیل تم وجود ندارد (براون^{۱۸} و کلارک^{۱۹}، ۲۰۰۶).

مفهوم و تم‌های استخراجی از شرح مصاحبه‌ها به شرح جدول ۴ می‌باشد.

بحث و نتیجه گیری

گردشگری، در سال ۲۰۱۵ همچنان از برترین صنایع و فعالیت‌های درآمدزا و اشتغال‌زای جهان به شمار می‌رود. براساس پیش‌بینی‌های سازمان جهانی جهانگردی، آینده بازار اقتصاد و تجارت بین‌المللی دنیا، به‌ویژه در سال ۲۰۲۰ با تعداد ۱/۳۶۰ میلیارد نفر گردشگر ورودی و تعداد

شهرها قرار خواهند گرفت. در این صورت در شهرهای پرجمعیت، خود ساکنان بازار خوبی برای گردشگری شهرشان خواهند بود.

اینکه انتظار داشته باشیم گردشگری شهری بخش مجزایی از سبد درآمدی شهرداری‌ها را به‌خود اختصاص دهد، منطقی نیست. زیرا حتی شهرهایی که از لحاظ گردشگری جایگاه بین‌المللی خوبی دارند، درآمدهایی مانند مالیات و عوارض بر دارایی منبع درآمدی اصلی آن‌هاست نه گردشگری. اما گردشگری با تحریک بخش‌های دیگر اقتصاد و اثر موسوم به ضریب تکاثری می‌تواند درآمدهای درخور توجهی در شهرها ایجاد کند (همان).

روش تحقیق

روش تحقیق مقاله از انواع تحقیقات موردی است که بر اساس هدف در دسته‌بندی تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد. تحقیقات کاربردی به واقع در صدد به‌کارگیری نتایج تحقیقات بر اساس اهداف مشخص هستند. این مقاله در عین حال بر اساس نوع در زمره تحقیقات موردی است که به بررسی موضوع در سطح شهرداری تهران پرداخته است.

از نظر شیوه گردآوری اطلاعات با توجه به رویکرد مقاله (استقرایی) از ابزارهای کیفی یعنی مصاحبه استفاده شده است. در عین حال در خصوص بررسی ادبیات حوزه مطالعاتی از شیوه مطالعات اسنادی بهره گرفته شده است. ابزار ارائه مضمین نیز روش تحلیل مضمون است.

یافته‌ها

در راستای تحلیل و تبیین نقش‌آفرینی گردش گروه مدیریت شهری

جدول ۲. شرح مصاحبه و کدهای استخراجی آثار توسعه گردشگری بر شهرداری تهران

مصاحبه‌شونده	متن پاسخ	کدهای استخراج‌شده
P1	گردشگری ماهیتاً یک صنعت درآمدزاست، اما در صورتی که به‌درستی و در روش صحیح آن مدیریت و برنامه‌ریزی شود. در این صورت موجب درآمدزایی خواهد شد و همچنین بخش اشتغال را تقویت خواهد کرد.	افزایش درآمد شهرداری تهران اشتغال‌زایی
P2	با توسعه گردشگری در شهر تهران، منابع مالی و درآمدی پایدار ایجاد می‌شود که می‌تواند تأثیر زیادی بر برنامه‌ریزی‌های مدیریت شهری داشته باشد. توسعه گردشگری، علاوه بر اینکه با برنامه‌ریزی صحیح درآمد پایدار ایجاد می‌کند، آثار مثبت دیگری مانند احیای بافت‌ها و فضای کهن شهری، رونق در کسب‌وکار و اقتصاد شهری، سرزندگی و پویایی شهری می‌شود. با توجه به ضریب تکاثری که گردشگری دارد، ساکنان محلی هم از این درآمدها بهره‌مند می‌شوند در نتیجه باعث پویایی سایر بخش‌های درآمدی نیز می‌شود، از جمله ساخت‌وسازهای شهری، مالیات و غیره.	ایجاد منابع مالی پایدار تقویت برنامه‌ریزی‌های مدیریت شهری احیای بافت‌ها و فضای کهن شهری رونق در کسب و کار و اقتصاد شهری سرزندگی و پویایی شهری افزایش درآمد ساکنان محلی پویایی سایر بخش‌های درآمدزا مانند ساخت‌وساز و مالیات.
P3	با توسعه گردشگری شهری نه فقط شهرداری تهران، بلکه تمام شهر بهره‌مند می‌شود. وقتی که درآمدی از یک موزه کسب می‌شود که در احیا و توسعه همان موزه صرف می‌شود این یک درآمد پایدار است که نه موجب برهم ریختن سیمای شهر می‌شود، نه آلودگی و ترافیک ایجاد می‌کند. هزینه‌هایی که گردشگران طی دوره سفرشان صرف می‌کنند، باعث افزایش درآمد برای شهر می‌شود وقتی شهرداری مدیریت شهر را به عهده دارد بی‌شک از این درآمد بهره‌مند می‌شود. ضریب تکاثری درآمدی گردشگری سبب رونق اقتصاد شهری می‌شود. با توسعه توجه به گردشگری در شهر تهران به‌عنوان یک صنعت درآمدزای دیگر تهران به آلودگی و ترافیک معرفی نمی‌شود، بلکه به مقاصد گردشگری متفاوت مثل موزه‌های خاص تعریف می‌شود.	ایجاد درآمد پایدار شهری رونق اقتصاد شهری تغییر و بهبود تصویر شهر تهران از آلودگی و ترافیک به شهر گردشگری
P4	وقتی گردشگری در شهری توسعه یابد، مدیریت و برنامه‌ریزی حرفه‌ای‌تر خواهد شد. با برنامه‌ریزی صحیح گردشگری موجب درآمدزایی برای شهر می‌شود. این درآمدهای ایجادشده چون در جهت توسعه زیبایی‌های شهر و بهبود بافت شهر مصرف می‌شود، پایدار است. با رونق اقتصاد شهر و ساکنان شهر سایر بخش‌های اقتصادی هم رشد می‌کنند. در نتیجه، سبب رفاه و افزایش کیفیت زندگی می‌شود که دیگر مردم مجبور نیستند برای گذران اوقات فراغت هزینه‌های گزاف صرف کنند. از سوی دیگر، وقتی مردم ببینند که از سنت و فرهنگ آن‌ها چنین استقبالی می‌شود، نسبت به حفظ آن‌ها اشتیاق بیشتری خواهند داشت.	توسعه مدیریت و برنامه‌ریزی تخصصی ایجاد درآمدهای پایدار رونق اقتصاد شهر رشد سایر بخش‌های درآمدی با توجه به ضریب تکاثری گردشگری افزایش رفاه و کیفیت زندگی شهری توسعه محل‌های گذران اوقات فراغت ارزان‌قیمت اشتیاق بیشتر ساکنان شهر تهران به حفظ سنت‌ها و فرهنگشان
P5	راهکارهای ارائه‌شده برای توسعه گردشگری، بیشتر از اینکه درآمدزا باشند، گردشگری را به صورت یک محصول حرفه‌ای و تخصصی ارائه می‌دهند. در نتیجه، رضایتمندی شهروندان و گردشگران را در پی دارد. اما مسئله اصلی برای شهرداری تهران درآمدزایی پایدار است. این درآمدها ایجاد شده علاوه بر اینکه جریان پولی را در شهر تهران به گردش می‌اندازد، دیگر تبعات کالبدی و ناموزونی بر شهر ندارد. گردشگری پزشکی وقتی رونق پیدا کند چون فضای رقابتی ایجاد می‌کند سبب حرفه‌ای‌تر شدن کادر پزشکی خواهد شد. فضای رقابتی که بر اثر توسعه گردشگری به وجود می‌آید، ارائه خدمات باکیفیت‌تر با هزینه معقول‌تر را افزایش می‌دهد.	ارائه خدمات گردشگری تخصصی رضایتمندی بیشتر شهروندان ایجاد درآمدهای پایدار ایجاد فضای رقابتی حرفه‌ای شدن عملکرد پزشکی با توسعه گردشگری پزشکی ارائه خدمات باکیفیت و با هزینه معقول
P6	با توسعه گردشگری شهری، ساخت‌وساز هتل‌ها، مراکز فرهنگی، مراکز خرید، جاذبه‌های گردشگری و محیط‌های فراغتی-تفریحی افزایش پیدا می‌کند. پس رشد بخش‌های دیگر اقتصادی را نیز در پی دارد. با رونق کسب‌وکارها درآمدهای مالیاتی نیز افزایش پیدا می‌کند. از طرف دیگر، منظر شهری و سیمای شهری زیباتر خواهد شد. چون حضور گردشگران بیشتر می‌شود، اقتصاد سبز به وجود می‌آید که با توسعه کسب و کارهای پایدار فضای کالبدی شهر هم رشد پیدا می‌کند. تمام این موارد در بازه زمانی طولانی مدت اتفاق می‌افتد چون گردشگری بیشتر یک صنعت زودبازده نیست به‌خصوص در شرایط فعلی تهران.	توسعه ساخت‌وسازهای بخش تفریح و سرگرمی افزایش درآمدهای مالیاتی توسعه منظر و کالبد شهری ایجاد زمینه فعالیت کسب‌وکارهای پایدار (اقتصاد سبز)
P7	توسعه گردشگری برای شهرداری تهران وظایف بیشتری ایجاد می‌کند، چون باید خدماتی چندین برابر خدمات فعلی هم به گردشگران و هم به شهروندان ارائه دهد. اما از طرف دیگر درآمدی که برای شهرداری ایجاد می‌کند دیگر قابل انتقاد نیست. این درآمد ایجادشده پایدار است که موجب رشد سایر بخش‌های درآمدی شهرداری تهران می‌شود مانند مالیات و عوارض، ساخت‌وساز و حمل‌ونقل. همچنین در آن صورت تهران به‌صورت یک شهر بین‌المللی گردشگری مطرح خواهد شد که با رشد گردشگر خارجی پشتوانه ارزی شهرداری تهران افزایش پیدا می‌کند.	ایجاد وظایف بیشتر برای شهرداری ایجاد درآمدهای پایدار رشد سایر بخش‌های درآمدزا مانند ساخت‌وساز و مالیات رشد پشتوانه ارزی شهرداری با افزایش گردشگران خارجی

مصاحبه‌شونده	متن پاسخ	کدهای استخراج شده
P8	در حال حاضر شهرداری تهران و به‌طور کلی شهر تهران در دو حوزه درآمدی و اشتغال با مشکل روبه‌رو هستند. گردشگری با ضریب تکاثری اشتغال و ضریب تکاثری درآمدی این مشکلات را برطرف می‌کند. چون ضریب تکاثری درآمدی گردشگری سبب ایجاد ثروت می‌شود و از طرف دیگر مشاغل مستقیم و غیرمستقیم محلی شکل می‌گیرد. با توسعه درآمد شهرداری تهران، خدمات شهری بهتر و گسترده‌تر ارائه می‌شود. سیستم حمل‌ونقل پیشرفت می‌کند. سیمای شهر جذاب‌تر می‌شود. همچنین، پروژه‌های گردشگری به تعویق نمی‌افتد یا مناطقی که برای توسعه فضاهای تفریحی تصویب شده‌اند به ساخت‌وسازهای مسکونی تبدیل نمی‌شوند. سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در پروژه‌های گردشگری ترغیب می‌شوند.	ایجاد ثروت بر اثر ضریب تکاثر درآمدی افزایش اشتغال مستقیم و غیرمستقیم محلی بر اثر ضریب تکاثری اشتغال ارائه خدمات شهری مطلوب‌تر پیشرفت سیستم حمل‌ونقل افزایش جذابیت سیمای شهر اجرای به موقع پروژه‌های گردشگری ترغیب سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری
P9	وقتی شهرداری تهران حساب اقماری گردشگری را راه‌اندازی کند، درک منافعی که از طریق گردشگری عاید شهرداری می‌شود، ملموس‌تر خواهد بود. همچنین، محاسبه درآمد‌های گردشگری آسانتر خواهد بود. اگر توسعه گردشگری برنامه‌ریزی شده باشد، ازدحام و انبوهی در جاذبه‌ها ایجاد نمی‌شود و برای ظرفیت تحمل جاذبه‌ها اهمیت قائل خواهند شد. با راه‌اندازی کمیته همایش‌ها هماهنگی برای اجرای رویدادهای همایشی بزرگ و بین‌المللی راحت‌تر خواهد شد. در نتیجه، با اعمال تمام این راهکارها درآمد شهرداری افزایش پیدا خواهد کرد با توسعه گردشگری درآمد پایدار ایجاد خواهد شد. از طرف دیگر، شهرداری امکانات مالی بیشتری برای توسعه زیرساخت‌ها، ایجاد مراکز تفریحی و رفاهی خواهد داشت.	تسهیل محاسبه درآمد‌های مربوط به حوزه گردشگری با ایجاد حساب اقماری گردشگری افزون توجه به ظرفیت تحمل جاذبه‌ها کمتز شدن ازدحام و انبوه جمعیت در جاذبه‌ها بر برنامه‌ریزی صحیح گردشگری افزایش درآمد‌های پایدار شهرداری توسعه زیرساخت‌های شهری و گردشگری
P10	هزینه‌ای که گردشگران بابت خدمات شهری به شهرداری پرداخت می‌کنند را شهرداری صرف امکانات زیرساختی، تأمین مالی پروژه‌ها، حمل‌ونقل و غیره می‌کند. این گردش پولی موجب تحرک اقتصادی و افزایش سطح درآمد مردم می‌شود. گردشگری برای شهرداری تهران درآمدی ایجاد می‌کند که موجب رشد شهر در همه ابعاد می‌شود.	تحرک اقتصادی افزایش سطح درآمد مردم رشد و توسعه ابعاد مختلف شهر
P11	صنعت توریسم تنوع شغلی ایجاد می‌کند که موجب رهایی شهرداری تهران از کدهای درآمدی رایج مثل تراکم و پروانه‌های ساختمانی می‌شود، سبب ایجاد درآمد پایدار می‌شود که جریان اقتصادی پول را به تحرک وامی‌دارد. با رشد گردشگری اقتصاد شهر هم رشد پیدا می‌کند و مردم ساکن تهران شرایط زندگی باکیفیت‌تری خواهند داشت.	ایجاد تنوع شغلی ایجاد درآمد‌های پایدار تحرک جریان پول در اقتصاد شهری رشد اقتصاد شهر افزایش کیفیت شرایط زندگی
P12	توسعه گردشگری برای شهرداری تهران درآمد ایجاد می‌کند. اما برای شهر تهران اثراتی فراتر از ایجاد درآمد در تمام ابعاد دارد. از جمله سبب افزایش آگاهی ساکنان، محافظت از میراث باستانی، بازسازی و محافظت از جاذبه‌های گردشگری، پویایی و شادابی در زندگی ساکنان محلی می‌شود. علاوه بر ایجاد این تأثیرات، بحث مالی گردشگری برای شهرداری تهران بسیار حیاتی است، سبب افزایش درآمد‌های عمومی می‌شود و چون تنوع شغلی ایجاد می‌کند عرضه نیروی کار را افزایش می‌دهد. با توسعه صنعت گردشگری بخش‌های ارائه‌دهنده خدمات رشد می‌کنند، برای مثال هتل‌ها در سطح کیفیت بالاتری قرار می‌گیرند.	ایجاد درآمد برای شهرداری تهران افزایش آگاهی ساکنان شهر بازسازی و حفاظت از میراث باستانی پویایی و شادابی در زندگی ساکنان شهر افزایش درآمد‌های عمومی ایجاد تنوع شغلی افزایش عرضه نیروی کار توسعه سطح کیفیت خدمات به گردشگران
P13	گردشگری تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم و القایی ایجاد می‌کند. با افزایش حضور گردشگران در جامعه درآمد شهرداری تهران افزایش پیدا می‌کند چون خدمات بیشتری ارائه می‌دهد. در نتیجه پولی که بابت بهای خدمات دریافت می‌کند، بیشتر می‌شود. از طرفی، حضور بیشتر گردشگران سبب رونق کسب‌وکارها می‌شود که مالیات‌های پرداختی به شهرداری را نیز افزایش می‌دهد. با افزایش درآمد ساکنان شهر جریان پولی و اقتصاد تحرک پیدا می‌کند. پس در هر سه سطح آثار گردشگری شهرداری می‌تواند بهره‌مند شود.	افزایش درآمد شهرداری تهران افزایش بهای خدمات شهری رونق کسب‌وکارها افزایش مالیات‌ها پرداختی افزایش درآمد‌های عمومی تحرک اقتصاد شهری

منبع: نگارندگان

سفر خواهند کرد. به این معنا که فرصتی برای این کشورها که بیشترشان از پدیده اجتماعی و اقتصادی بیکاری و عدم درآمد ارزی کافی در رنج هستند (رحیم‌پور، ۱۳۹۲).

۱/۸۰۹ میلیارد نفر در سال ۲۰۳۰ در اختیار صنعت گردشگری خواهد بود. این در شرایطی است که در سال ۲۰۲۰ حدود ۷۱۷ میلیون و در سال ۲۰۳۰ حدود ۱/۰۳۷ تریلیون نفر گردشگر به کشورهای در حال توسعه

جدول ۳. مفهوم و تم‌های استخراجی آثار توسعه گردشگری بر شهرداری تهران

منبع کد	تم	مفهوم
P1,P2,P3,P4,P5,P6,P7, P8,P9,P10,P11,P12, P13	افزایش درآمدهای پایدار افزایش کسب‌وکارهای محلی تحرك سایر بخش‌های درآمدزا رونق اقتصاد شهری افزایش درآمدهای مالیاتی رشد پشتوانه ارزی شهرداری تهران با افزایش گردشگران خارجی افزایش ثروت عمومی افزایش بهای خدمات شهری	آثار حوزه درآمدی
P1,P6,P8,P11,P12,P13	اشتغال‌زایی افزایش مشاغل مستقیم و غیرمستقیم گردشگری ایجاد تنوع شغلی	آثار حوزه اشتغال
P2,P3,P4,P5,P6,P7,P8, P9,P10,P11,P12,P13	توسعه و بهبود مدیریت شهری بازسازی و احیای بافت و فضاهای کهن شهری و جاذبه‌های گردشگری سرزندگی و پویایی شهری تغییر و بهبود تصویر شهر تهران افزایش رفاه و کیفیت زندگی شهری توسعه مراکز رفاهی ارزان‌قیمت ترغیب شهروندان به حفظ آداب و سنن ارائه خدمات گردشگری حرفه‌ای ایجاد فضای رقابتی میان کسب‌وکارهای گردشگری توسعه زیرساخت‌های شهری و گردشگری ترغیب سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری و اجرای به‌موقع پروژه‌ها کاهش ازدحام و توجه به ظرفیت تحمل جاذبه‌ها بر اثر مدیریت صحیح گردشگری	سایر تأثیرات

منبع: نگارندگان

گردشگری یکی از نیروهای اجتماعی و اقتصادی در محیط شهری است. این نیرو شامل صنعتی است که طیف گسترده‌ای از محصولات و تجربه‌ها را برای افرادی که انگیزه‌ها و دیدگاه‌های متفاوتی دارند و با جامعه میزبان در تعاملند، مدیریت و بازاریابی می‌کند. پیامد این تعامل مجموعه‌ای از نتایج برای گردشگر، جامعه میزبان و این صنعت است. در جدول ۴ آثار متقابل گردشگری در ابعاد مختلف بیان شده است. از این‌رو، در قرن بیست‌ویکم شاهد تحولات عمیق در شهرها هستیم، به طوری که مراکز شهری فعالیت‌های صنعتی را رها کرده و از لحاظ اقتصادی به بخش خدمات وابسته شده‌اند (ریچاردز^{۲۲} و ویلسون^{۲۳}، ۲۰۰۶).

در یک جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت که درآمدهای حاصل از گردشگری به دلایل زیر در زمره درآمدهای پایدار قرار می‌گیرند؛

۱. درآمدهای حاصل از گردشگری منجر به افزایش درآمدهای مالیاتی می‌شود که براساس تحقیقات پیشین اخذ مالیات پایدارترین نوع درآمد برای شهرداری‌ها محسوب می‌شود. از سوی دیگر، دومین منبع

گردشگری به شیوه‌های مختلف اثر مثبتی بر رشد اقتصادی بلندمدت دارد؛ اول، گردشگری به عنوان یک اهرم در جهت رشد اقتصادی، از نظر درآمد و اشتغال، شناخته شده است. دوم، گردشگری نقش مهمی در تشویق به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های جدید و ایجاد فضای رقابتی میان مؤسسه‌های گردشگری مقصد و دیگر مقاصد گردشگری به عهده دارد. سوم، گردشگری صنایع اقتصادی دیگر را به صورت مستقیم، غیرمستقیم و القایی تحت تأثیر قرار می‌دهد. چهارم، گردشگری منجر به ایجاد اشتغال و افزایش درآمد می‌شود. پنجم، گردشگری می‌تواند بهره‌وری اقتصادی در بنگاه‌های اقتصادی را در پی داشته باشد. در نهایت، گردشگری یک عامل مهم انتشار دانش فنی، تقویت تحقیق و توسعه و انباشت سرمایه انسانی است (اسکوبرت^{۲۰} و همکاران، ۲۰۱۱).

در سال‌های اخیر، گردشگری در بسیاری از شهرهای کوچک و میانی اروپایی بسیار مورد توجه قرار گرفته است (گاسپارینو^{۲۱}، ۲۰۰۸).

22 Richards

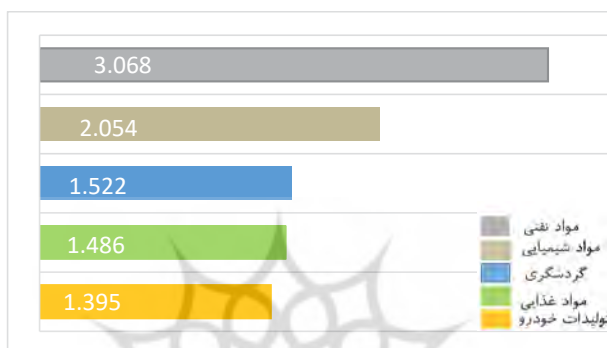
23 Wilson

20 Scubert

21 Gasparino

جدول ۴. آثار و پیامدهای اقتصادی گردشگری در شهرها

اثر غایی	بازخورد مثبت حاصله	پاسخ به نیاز	عناصر ساختاری مورد نیاز	ساختار شهر
رشد اقتصادی شهر	۱. ایجاد فرصت‌های شغلی مستقیم، غیرمستقیم و فصلی	تجاری-بازرگانی	بازارها، بازارچه‌های صنایع دستی	بازارها، بازارچه‌های صنایع دستی
	۲. افزایش درآمد و ارتقای سطح زندگی در شهر	معیشتی	میادین میوه و تره‌بار	میادین میوه و تره‌بار
	۳. افزایش درآمد و منابع مالی شهرداری‌ها	تجاری-بازرگانی	بانک‌ها، مؤسسه‌های مالی و اعتباری و صرافی‌ها	بانک‌ها، مؤسسه‌های مالی و اعتباری و صرافی‌ها
	۴. توسعه صنایع دستی بومی و محلی	اقامتی-استراحتی	هتل‌ها، هتل‌ها، میهمان‌سرا و...	هتل‌ها، هتل‌ها، میهمان‌سرا و...
	۵. افزایش منابع مالی برای توسعه زیرساخت‌های اقتصادی	معیشتی	رستوران، کباب‌سرا، چایخانه و...	رستوران، کباب‌سرا، چایخانه و...
	۶. افزایش ارزش زمین، مسکن و...	رفاهی-خدماتی	دفاتر خدمات مسافرتی و جهانگردی	دفاتر خدمات مسافرتی و جهانگردی
	۷. ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری در شهر			

منبع: سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۱۵

نمودار ۱. جایگاه اقتصادی بین‌المللی گردشگری

منابع

ایران‌دوست، کیومرث (۱۳۹۴). بررسی منابع مالی پایدار شهرداری‌ها. همایش مالیة شهرداری، مشکلات و راهکارها با رویکرد پایداری.
 حسن‌زاده، علی؛ خسروشاهی، پرویز (۱۳۸۷)، الگوی تأمین مالی کارآمد برای شهرداری‌های کلان‌شهرها. اولین همایش مالیة شهرداری، مشکلات و راهکارها. تهران، مرکز مطالعات تکنولوژی دانشگاه صنعتی شریف.
 دانش جعفری، داود؛ فرجی ملائی، امین (۱۳۹۲). «اقتصاد مقاومتی؛ راهکاری برای بهبود وضعیت درآمدی شهرداری‌ها». ویژه‌نامه اقتصاد شهری، ش ۲۰، بخش ویژه، صص ۱۸-۳۱.
 رحیم‌پور، علی (۱۳۹۲)، «تحلیل آماری صنعت گردشگری جهان، بازارهای آینده و جایگاه ایران»، مجله گردشگری، دوره ۱، ش ۱.
 رضایی، ناصر (۱۳۹۳)، «تحلیل جایگاه دیپلماسی عمومی در گردشگری ایران»، ژئوپلیتیک، ش ۲، دوره ۱۰.
 شرزهای، غلامعلی؛ قطمیری، محمدعلی (۱۳۸۰). «مطالعه روش‌های تأمین منابع مالی شهرداری‌ها». مجموعه مقالات همایش مدیریت فضای شهری.
 ضراغ، حمید (۱۳۷۵). مدل برنامه‌ریزی استراتژیک جهانگردی ایران. پایان‌نامه دکتری مدیریت، دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی، دانشگاه تهران.
 عباس‌زاده، عبدالرضا (۱۳۹۰). آشنایی با درآمد و روش‌های افزایش آن در شهرداری‌ها. تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

درآمدی پایدار شهرداری تهران درآمد حاصل از دریافت بهای خدمات ارائه‌شده (خدمات حمل‌ونقل، حق پارک، ورودیه به مراکز تفریحی و سرگرمی و...) است. آشکار است که با افزایش تعداد گردشگران، علاوه بر شهروندان شهر تهران، دریافت هزینه بابت استفاده از این خدمات چند برابر خواهد شد.
 ۲. اقتصاد گردشگری یک فعالیت پویا و چندوجهی است که نه تنها مولد درآمد است، بلکه به‌علت ضریب تکاثری درآمدی و اشتغال گردشگری منجر به توسعه سایر بخش‌ها در اشتغال و درآمد نیز خواهد شد. توسعه مداوم گردشگری در شهر تهران نیز، رفاه و توسعه اقتصادی شهروندان و ساکنان را در پی خواهد داشت. همچنین، درآمدهای پایدار درآمدهایی هستند دو خصیصهٔ مداوم‌پذیری و حفظ کیفیت محیط زیست و فضای شهری دارند. از آنجا که گردشگری به‌عنوان صنعت پاک شناخته می‌شود، با برنامه‌ریزی و مدیریت هوشمندانه این بخش می‌تواند کیفیت محیط زیست و فضای شهری را به ارمغان آورد. از سوی دیگر، گردشگری یک صنعت چهار فصل محسوب می‌شود که با برگزاری و اجرای برنامه‌های متنوع برای تمام فصول می‌توان استمرار و تداوم درآمدهای گردشگری را تضمین کرد.

- Harvey, D. (2002). From managerialism to entrepreneurialism: The transformation of urban governance in late capitalism. *The blackwell city reader*, 463-456.
- Richards, G., & Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture? *Tourism Management*, 1223-1209 ,(6)27.
- Schubert, S. F., Brida, J. G., & Risso, W. A. (2011). The impacts of international tourism demand on economic growth of small economies dependent on tourism. *Tourism Management*, 385-377 ,(2)32.
- United Nations. (2015). Outcome document of the Third International Conference on Financing for Development: Addis Ababa Action Agenda. Third International Conference on Financing for Development Conference on Environment & ,(1992) United Nations 21 June, AGENDA 14 to 3 ,Development Rio de Janerio, Brazil
- Uysal, Ü. E. (2015). Urban Tourism in Istanbul: Urban Regeneration, Mega-events and City Marketing and Branding. Publications of the Department of Social Research 6 :2015 Social and Public Policy. www.WHO.com
- عباسی کشکولی، محمدعلی؛ باقری کشکولی، علی (۱۳۸۹). «راه‌های تأمین درآمد پایدار برای شهرداری‌های کشور». ماهنامه شهرداری‌ها، سال دهم، ش ۹۸، صص ۱۸-۲۷.
- عبیدی، شیرین (۱۳۹۵)، بررسی نقش گردشگری شهری در ایجاد فرصت‌های پنهان درآمدزایی شهرداری تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، راهنما امین فرجی.
- غفاری، سید امین (۱۳۸۶). «گردشگری و توسعه پایدار شهری». *سازمان جغرافیایی*، سال شانزدهم، ش ۶۳، صص ۲۹-۳۴.
- Drumm, A., Moore, A., Soles, A., & Terborgh, J. E. (2004). The business of ecotourism development and management: The Nature Conservancy.
- Egger, S. (2006). The Sustainability of Cities: Determining an Appropriate Model. Paper presented at the International Congress on Modelling and Simulation.
- Gasparino, U., Bellini, E., Del Corpo, B., & Malizia, W. (2008). Measuring the impact of tourism upon urban economies: a review of literature.
- Goeldner, C. R., & Ritchie, J. B. (2007). *Tourism principles, practices, philosophies*: John Wiley & Sons.

Urban Economy

Homepage: <http://eghtesadeshahr.tehran.ir/>

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Economic dimensions of tourism and sustainable income of municipalities (Case study: Tehran Municipality)

Asadolah Rashedi¹, Shirin Abidi², Amin Faraji^{3,*}

¹PhD student of political thought, Islamic Azad University, Karaj Branch, Iran

²MA in tourism marketing, University of Tehran, Iran

³Assistance Prof, University of Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Article History:

Received 2020-06-27

Accepted 2020-08-18

Keywords:

Tourism
Economic Impacts
Sustainable Income
Municipality
Tehran

ABSTRACT

Tourism is one of the most important economic pillars in many cities, which plays a major role in creating sustainable incomes, employment, protection of infrastructure and increasing the quality of urban public services. Therefore, it causes the mobilization of the urban economy and its correct movement in the direction of sustainable development.

Research Method The article is a type of case study that is categorized as applied research based on the purpose. Applied research actually seeks to apply research results based on specific objectives. At the same time, this article, based on the type, is among the case studies that have examined the issue at the level of Tehran Municipality. Tehran city management with proper planning and discovering hidden opportunities in the tourism sector can increase its sustainable revenues and provide new sources of revenue for the municipality of Tehran. In a final conclusion, it can be said that tourism revenues are among the stable revenues for the following reasons.

Revenues from tourism lead to an increase in tax revenues. On the other hand, the second source of sustainable income of Tehran Municipality is the income from receiving the price of services provided (transportation services, parking fee, entrance to entertainment centers, etc.). It is obvious that with the increase in the number of tourists, in addition to the citizens of Tehran, the cost of using these services will increase many times over.

Tourism economics is a dynamic and multifaceted activity that not only generates income but also leads to the development of other sectors in employment and income due to the multiplication factor of income and employment of tourism.

DOI: [10.22034/UE.2020.09.03.01](https://doi.org/10.22034/UE.2020.09.03.01)

©2020 Urban Economics and Planning. All rights reserved.

COPYRIGHTS

©2020 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

HOW TO CITE THIS ARTICLE

Rashedi A., Abidi S.; Faraji A., (2020). Economic dimensions of tourism and sustainable income of municipalities (Case study: Tehran Municipality). *Urban Econ. Plann.*, 9(3): 127-137.

DOI: [10.22034/UE.2020.09.03.01](https://doi.org/10.22034/UE.2020.09.03.01)

url: http://eghtesadeshahr.tehran.ir/article_114590.html

*Corresponding Author: Email: a.faraji@ut.ac.ir